

Željko Oset

REGIONALNI VIDIKI V SLOVENSKEM AKADEMSKEM PROSTORU

Razmišljanje naslanjam na stališče, da je vsaka regija z ekonomskega vidika v modernem povezanem in globaliziranem svetu premajhna, s kulturnega gledišča pa to nikakor ne velja. Skozi zgodovino so bile konstantno prisotne težnje tako po integraciji kot dezintegraciji, torej iskanju ustrezne oblike družbene ureditve na ravni skupnosti. V osemdesetih in devetdesetih letih se je ob razpravi o izzivih globalizacije izoblikovala krilatica: razmišljaj globalno, deluj lokalno. Čeprav gre za izvotljeno publico, skriva pomembno bistvo: razpetost med občutkom o povezanosti in integriranosti sveta na eni strani in lokalnim okoljem, v katerem živimo, delujemo. Kljub temu občutku povezanosti, zmanjševanju ovir za sodelovanje, potovanje in povezovanje, smo posamezniki v prvi vrsti še zmeraj vpeti v lokalno okolje. Še bolj kot za posameznika to velja za institucije za širjenje in *proizvajanje* (novega) znanja, ki so v skladu z moderno paradigmo o skladnem razvoju zavezane k izpolnjevanju določenih prostorskih ciljev. Zavezane so uresničitvi cilja Evropske unije, sprejetega leta 2006 na konferenci ministrov EU, pristojnih za področje regionalne politike – to je povečanju blaginje.³⁶²

³⁶² Sedlaček, *Regionalni razvoj*, str. 47.

Obstaja več razlag pojma *znánost*, katerih skupni imenovalac je opredelitev, da je znanost sistematična spoznavna dejavnost posameznikov ali skupin ljudi, ki rezultira v znanstvenih teorijah. Srž je torej v metodološkem pristopu za pridobivanje (novega) znanja, ki je neodvisen, preverljiv in ponovljiv.³⁶³ Obstajajo seveda razlikovanja v opredelitvah pojma, saj nekatere teorije statusa znanosti ne priznavajo družboslovju in humanistiki zaradi neizpolnjevanja kriterija ponovljivosti eksperimenta. Posredno se s tem namiguje, da mora biti ob upoštevanju enakih pogojev in metodologije rezultat eksperimenta enak ne glede na geografsko širino in dolžino. Pri humanistiki in družboslovju pa zaradi drugega predmeta proučevanja, (žive) družbe in intelektualne prtljage, velja ravno obratno. Kljub temu pa naravoslovje in humanistika, dve kulturi, kot ju je poimenoval Charles Percy Snow, vplivata na socialno okolje, v katerega sta vtakani, preko znanstvenikov in znanstvenih institucij.³⁶⁴

Moderna znanost se je razvila v okviru univerz in visokih šol, ki so se jim v 19. in še bolj v 20. stoletju pridružili raziskovalni oddelki v podjetjih. Univerze so bile v dobi moderne izjemno pomemben element kulturne ponudbe mesta, kriterij, ki je razlikoval med mesti in velikimi urbaniziranimi središči. Prav tako so utrjevale meščansko samopodobo naprednosti, vero v linearni znanstveni napredek, nekritično vero v znanost in še bolj v znanstvenike, ki so postali moderna laična božanstva, ki premikajo meje človeškega vedenja in spreminjajo naravo, da olajšujejo življenje najbolj razviti živalski vrsti na Zemlji.³⁶⁵

V postmodernem okolju je ta funkcija znanosti še bolj priostrena, in sicer s povezovanjem razvoja in »uporabnosti« novih tehnologij, zaradi česar se zabrisuje meja med znanstvenim raziskovanjem in tehnološkim inoviranjem. Od znanosti se pričakuje, da bo bistveno prispevala k družbeni blaginji, od gospodarsko-družbene ureditve pa je odvisen modus uresničitve.³⁶⁶

Univerze so imele v Evropi, tudi v Habsburški monarhiji, pomembno vlogo pri oblikovanju narodne in gospodarske elite tako z izobraževanjem državnih uradnikov kot gospodarstvenikov in raziskovalcev. Nasprotniki zahteve po ustanovitvi slovenske univerze so med drugim poudarjali, da je Ljubljana premajhno mesto, s premalo razvito mestno kulturo, da bi postala univerzitetno mesto.³⁶⁷ To stališče se je v modificirani obliki pojavljalo tudi v Vseučiliški komisiji po razpadu Habsburške monarhije, torej med slovenskimi kulturniki in bodočimi univerzitetnimi profesorji, v obliki nasprotovanja takojšnje ustanovitve (slovenske) univerze v Ljubljani.³⁶⁸

363 Ule, *Znanje, znanost in stvarnost*, str. 7; prim. Merriam-Webster, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/science>, 7. 1. 2016; Slovar slovenskega knjižnega jezika, http://bos.zrc-sazu.si/cgi/a03.exe?name=sskj_testa&expression=znanost&hs=1, pridobljeno 7. 1. 2016.

364 Snow, *The Two cultures*.

365 Stromberger, *Stadt-Kultur-Wissenschaft*, str. 13–61.

366 Sorčan in Sitar, *Znanost*, str. 195–196.

367 Polec in Senekovič, *Vseučiliški zbornik*.

368 ARS, AS 100, š. 1.

Po ustanovitvi slovenske univerze v Ljubljani, največje slovenske kulturne pridobitve v obdobju Kraljevine SHS/Jugoslavije, jeseni 1919 in s tem po institucionalizaciji slovenske znanosti, so bile v Ljubljani skoncentrirane skoraj vse slovenske znanstvene institucije.³⁶⁹ Čeprav je po drugi svetovni vojni prišlo do poskusa uvajanja raziskovalne politike, ki se je naslanjala na sovjetsko, skladno s katero bi univerza postala prvenstveno pedagoška institucija, akademija znanosti pa bi postala znanstvena institucija z grozdom raziskovalnih inštitutov, in skokovite rasti števila raziskovalnih inštitutov glede na predvojno stanje,³⁷⁰ so bili skoraj vsi raziskovalni oddelki še vedno izključno v osrednji Sloveniji. Izven širšega ljubljanskega področja so obstajali samo razvojni inštituti v gospodarskih družbah.

Prvi poskus »policentričnega razvoja« slovenskega akademskega okolja je bila zamisel o prenosu tehniške fakultete ljubljanske univerze v Maribor neposredno po njeni ustanovitvi. Karel Verstovšek, poverjenik za uk in bogočastje, je ob težavah za pridobitev ustreznih prostorov v Ljubljani predlagal selitev fakultete v mariborsko kadetnico, ki je bila dobro opremljena z učili in tehničnimi pripomočki.³⁷¹ Zaradi gradnje poslopja tehniške fakultete z javno zbranimi sredstvi in grožnje jugoslovanske vlade z okrnitvijo in celo ukinitvijo posameznih fakultet ljubljanske univerze, med drugim tudi tehniške, je ideja zaspala.³⁷² V Mariboru je bila kot skromen nadomestek ustanovljena ljudska univerza (1922). Neuresničeni so ostali predlogi za ustanovitev višje pedagoške šole po vzoru Beograda in Zagreba, trgovske akademije in višje poljedelsko-gozdarske šole in to kljub pospešeni industrializaciji in z njo povezanimi potrebami po strokovno kvalificiranem kadru. Duh časa povzema misel Davorina Žunkoviča, zabeležena leta 1921 v *Marburger Zeitungu*: »Ljubljana naj le ostane mirno univerzitetno mesto, Maribor naj postane glasno, življenja polno trgovsko mesto /.../ mi potrebujemo za bodočnost trgovsko akademijo in višjo poljedelsko-gozdarsko šolo, torej neke vrste visoko kmetijsko šolo.«³⁷³

Mariborčani so vnovič predlagali ustanovitev dveh visokošolskih zavodov v letu 1947 ob pripravi zakona o ljubljanski univerzi. Poudarjali so, da mariborsko gospodarstvo nujno potrebuje več strokovnjakov, kar je kasneje postala stalnica v njihovih zahtevah. Drug pomemben motiv pa je bil značaj prestiža, vezanega na tekmo Maribora in Ljubljane, rivalstvo med najmočnejšim slovenskim industrijskim mestom in političnim, upravnim ter kulturnim središčem, ki se je oplajal z v Mariboru močno ukoreninjeno štajersko identiteto.³⁷⁴

369 Lukman, *Znanost*, str. 275, Dolenc, *Vprašanje ljubljanske univerze*, str. 285–287; prim. Oset: *Vogalni kamni*, str. 190–192.

370 Gabrič, *Znanstvena politika*, str. 313–318.

371 Bračič, *Nastanek in razvoj*, str. 248.

372 Vidmar, *Zgodovina slovenske univerze*, str. 312; prim. Oset: *Gradnja kemičnega inštituta*, str. 133–137.

373 Bračič, *Nastanek in razvoj*, str. 248.

374 Bračič, *Nastanek in razvoj*, str. 248–250, *Univerza v Mariboru*, str. 573–579, Lazarevič, *Maribor v slovenskem prostoru*, str. 15–33.

Mariborski veljaki so neuspešno predlagali ustanovitev agronomske fakultete, kljub bogati tradiciji kmetijskega šolstva ter geografski povezanosti z najbolj kmetijsko obdarjenim delom Slovenije. Prav tako je bila nekoliko pozneje zavrnjena pobuda za ustanovitev tekstilne fakultete ali višje šole, čeprav je bil Maribor eno najmočnejših središč tekstilne industrije v Jugoslaviji.³⁷⁵

Slovensko gospodarstvo, ki je od sredine petdesetih let raslo skoraj po dvošteviličnih stopnjah, je potrebovalo usposobljen kader, in to v kratkem časovnem roku.³⁷⁶ Stanje je postalo kritično zaradi odhoda najbolj kvalificiranih kadrov v republiške upravne in druge ustanove v Ljubljano in Beograd, v obratni smeri pa je prihajalo premalo strokovnega kadra.³⁷⁷

Nova priložnost za ustanavljanje raziskovalnih in visokošolskih oddelkov izven ljubljanskega področja se je pojavila v drugi polovici petdesetih let, ob začetku javne razprave o predlogu splošnega zveznega zakona o visokem šolstvu in po sprejemu Zakona o znanstvenih zavodih. Oba dokumenta sta v Sloveniji napovedala zasnovo dolgoročne slovenske znanstvene politike in reformo visokega šolstva. Oblast, tako na ravni federacije kot republike, je želela urediti vprašanje financiranja raziskovalne dejavnosti, doseči organizacijske spremembe, s katerimi bi oblast pridobila prevladujoč vpliv na raziskovalne inštitute, ter okrepiti njihovo sodelovanje z gospodarstvom. Z zveznim zakonom o visokem šolstvu in v Sloveniji z Zakonom o Univerzi v Ljubljani pa je želela oblast skrajšati trajanje študija in korenito spremeniti koncept študija oziroma nabor pridobljenih kompetenc in znanj (zmanjšanje teoretičnih vsebin v korist krepitve praktičnih vsebin), pospešiti prehod diplomiranih kadrov v gospodarstvo ter s poglobitvijo družbenega upravljanja okrepiti svoj vpliv na ljubljansko univerzo.³⁷⁸

Načrtovana reforma visokega šolstva, ki je predvidevala tudi ustanovitev višjih šol, je sprožila razpravo v vodstvu družbenopolitičnih organizacij na ravni mariborskega okraja, zbornice in strokovnih društev. V zelo kratkem času je bil pripravljen predlog za ustanovitev višje gospodarske šole v Mariboru. V obdobju, ko je predlagana korenita reforma poenotila profesorje ljubljanske univerze, ki so si nasprotovali, je vlada z namenom izvajanja pritiska na te profesorje in na univerzo pokazala naklonjenost do ustanovitve višjih in visokošolskih središč izven Ljubljane. Predsednik slovenske vlade, Boris Kraigher, je tako predlog Trgovske zbornice v Ljubljani, da se v Ljubljani ustanovi višja šola za zunanjo trgovino, odločno zavrnil z utemeljitvijo, da je »Ljubljana prenatrana z visokim šolstvom«. Na njegovo pobudo je slovenska vlada za sedež zavoda določila Maribor. Pozneje je slovenska skupščina sicer sprejela zakon o ustanovitvi višje

375 Kresal, Mariborska tekstilna industrija, str. 257–287.

376 Sedlaček, Regionalni razvoj, str. 177–178.

377 Bračič, Nastanek in razvoj, str. 248.

378 Gabrič, *Socialistična kulturna revolucija*, str. 251–254.

komercialne šole brez določila o sedežu zavoda. Slovenska vlada se je odločila za Maribor, kar je bilo v skladu s smernicami resolucije o izobraževanju strokovnih kadrov in zamisljivo predsednika vlade, da predstavljata Višja komercialna šola in Višja tehniška šola »zametek bodoče nove univerze«. Bolj natančno je strategijo slovenske vlade predstavil Vladko Majhen, ki je ob sprejemanju zakona o Višji tehniški šoli v Mariboru jeseni 1959 v slovenski skupščini povedal: »Ustanavljanje višjih šol zunaj Ljubljane je v skladu z našo splošno prosvetno politiko in dekoncentracijo višjega šolstva in univerze. Vse nadaljnje izobraževalne ustanove moramo smotrno razporejati po vsej republiki. Izvršni svet sodi, da lahko višja komercialna in višja tehnična šola v Mariboru v najkrajšem času prerasteta v visoki šoli ali pa v fakulteti kot prva zametka nove in samostojne univerze v Mariboru.«³⁷⁹

Uspehi so spodbudili mariborski okrajni ljudski odbor k pripravi elaborata o razvoju visokega šolstva v Mariboru, v katerem je bila predlagana še ustanovitev višje agronomske šole, višje pravne šole, medicinske fakultete, pedagoške akademije in višje dentistične šole. Ustanovljena je bila komisija, ki se je delila na podkomisije za posamezne zavode in je imela nalogo priprave študije o izvedljivosti ustanovitve. Slovenska vlada, kot že omenjeno, je podpirala ustanavljanje višjih šol v skladu s pričakovanimi potrebami, ki so bile opredeljene v resoluciji zvezne skupščine o izobraževanju strokovnih kadrov iz leta 1960, vendar pa je istočasno zahtevala, da mariborski okrajni ljudski odbor zagotovi del sredstev za delovanje posameznih višjih šol.³⁸⁰ Drug motiv slovenske vlade za ustanavljanje višjih šol, predvsem v Mariboru, pa je bil izvajanje pritiska na ljubljansko univerzo, kjer so profesorji nasprotovali predlagani reformi visokega šolstva.³⁸¹

Zadnji uspeh za Mariborčane je bila združitev višješolskih institucij v Združenje visokošolskih zavodov v Mariboru. Prvi predlog za preoblikovanje je marca 1961 slovenska vlada sicer zavrnila, ker je bilo nerešeno vprašanje financiranja, zato je naložila predlagatelju, Okrajnemu ljudskemu odboru Maribor, da pripravi konkreten predlog in v njem predvsem ustrezno razreši vprašanje financiranja. Vlada je sprejela stališče, da se predlagatelj ne more »postaviti na stališče, da mora ljudska republika v celoti financirati tak zavod ali združenje zato, ker ga je ustanovila, čeprav na predlog okraja.«³⁸²

Pozneje je bilo preoblikovanje izvedeno, vendar je vlada s pogojevanjem finančnega prispevka predlagatelja, lokalne politične oblasti, omejila nove pobude za ustanovitev višješolskih zavodov. Še bolj jasno se je do problematike, tudi v vsebinskem oziru, opredelila februarja 1962, ko je sprejela stališče, da je

379 Bračić, Nastanek in razvoj, str. 249.

380 Ibidem, str. 250.

381 Grafenauer, Življenje univerze, str. 149–150.

382 ARS, AS 223, š. 308, Zapisnik 71. seje IS LRS (14. 3. 1961).

»potrebna velika previdnost pri ustanavljanju novih visokošolskih zavodov«. ³⁸³ Za diplomante mariborskih višjih šol je bilo leta 1963 pomembno noveliranje visokošolskega zakona, ki jim je omogočalo nadaljevanje študija na drugi stopnji fakultete. ³⁸⁴

Nenaklonjenost novoustanovljenim višješolskim institucijam se je jasneje in javno pokazala ob izvajanju gospodarske reforme in ob pripravi novega zakona o visokem šolstvu v drugi polovici šestdesetih let. Predstavniki mariborskega združenja so bili nad neugodnimi sodbami (študij na višjih šolah kot »koncesija primitivnosti«) zgroženi. V njih so prepoznali interes za odpravo mariborskega šolstva na terciarni stopnji. S politično akcijo, tudi z upoštevanjem zahtev po strožjih kriterijih za habilitacijo in vzgojo lastnega kadra, jim je uspelo doseči spremembo predloga zakona o visokem šolstvu, ki je bil sprejet 1969. ³⁸⁵

Navedeni zakon je omogočil njihov nadaljnji obstoj pod pogojem, da skupščina SRS izglasuje spremembo ustanovnih aktov oziroma jih dopolni z določilom, da so višje šole institucije, v katerih se izvaja znanstvenoraziskovalno delo. Vladimir Bračič je v prizadevanjih za odvzem te pravice, bistvene za značaj in razvoj institucionalne znanstvene sredine, prepoznal prikrito težnjo za onemogočanje razvoja »višjih šol v Mariboru v njihovi graditvi nove samostojne univerze«. Višje šole pa so se, za razliko od ostalih višjih šol v drugih slovenskih krajih, po pridobitvi omenjenega statusa v skladu z visokošolskim zakonom statusno preoblikovale v visoke šole. Pričele so s pripravo srednjeročne strategije do leta 1975 in dolgoročne do leta 1985. Cilj obeh je bilo statusno preoblikovanje združenja v univerzo. ³⁸⁶

Preoblikovanje višjih v visoke šole je v letu 1972 sprožilo razpravo o preoblikovanju zavoda v univerzo. V razpravi, ki so jo objavili *Naši razgledi* novembra 1972, so bila zastopana raznorodna stališča, ki so bila večinoma naklonjena ustanovitvi univerze. Čeprav je bila tema ustanovitev nove univerze, se je jedro utemeljitev navezovalo na sistemske težave ljubljanske univerze, od njene velikosti in organiziranosti do socialne in regionalne nedostopnosti študija. Skupni imenovalec je bila ocena o porastu števila študentov, ki jih ljubljanska univerza ne bo zmogla izobraziti, vsaj ne v obstoječih pogojih in razmerah. Reforma visokega šolstva, ob upoštevanju pogojev in projekcij, je bila zato označena za nujno. Za razliko od druge polovice petdesetih je bil tokrat regionalni vidik jasneje izražen. Vezan je bil na takrat zamišljeno politično strategijo policentričnega razvoja in širšo politično agendo o dostopnosti šolanja vsem občanom. ³⁸⁷

383 ARS, AS 223, š. 308, Zapisnik 89. seje IS LRS (23. 2. 1962).

384 Gabrič, Univerza v Mariboru, str. 55.

385 Gabrič, Univerza v Mariboru, str. 55–56, Bračič, Nastanek in razvoj, str. 252.

386 Bračič, Nastanek in razvoj, str. 252–255.

387 Univerza v Mariboru, str. 573–579.

Nov Zakon o visokem šolstvu iz leta 1975, ki je temeljil na upoštevanju samoupravnih interesov in konceptu samoupravljanja, je določal, da lahko članica univerze poleg fakultete postane tudi visoka šola. S tem je bila odstranjena ovira za ustanovitev univerze, ki je bila ustanovljena 18. septembra 1975 s podpisom samoupravnega sporazuma med visokimi šolami članicami Združenja visokošolskih zavodov v Mariboru.³⁸⁸

Vzporejanje reforme študija na ljubljanski univerzi konec petdesetih let in istočasnega ustanavljanja vrste višjih šol, v največjem številu v Mariboru, je predstavljalo slabo popotnico za sodelovanje, sploh ker so na višjih šolah pristali na nove smernice: koncept inverzije učnih programov, ki je predvideval zmanjšanje teoretičnih vsebin na začetku študija na raven, ki je bila potrebna za razumevanje strokovnih vprašanj, več teoretičnih vsebin pa šele v višjih semestrih oziroma na drugi in tretji stopnji. Diplomanti novoustanovljenih višjih šol so lahko študij na ljubljanski univerzi nadaljevali tudi brez opravljenih dodatnih izpitov.³⁸⁹ Do podobnih očitkov je prišlo na začetku 90. let, ko je mariborska univerza pristala na izhodišča za reformo slovenskega visokega šolstva, ki jih je pripravila slovenska vlada.³⁹⁰

Predstavniki mariborskega visokega šolstva so vseskozi poudarjali pomen dekoncentracije za regionalni, skladnejši in predvsem hitrejši razvoj Slovenije, saj naj bi (centralistični) sistem odločanja, v katerem so lokalno samoupravne skupnosti izvrševalke sklepov nadrejenih organov, med drugim odkrito favoriziral ljubljansko univerzo. Zadržanost slovenske vlade do ustanovitve drugega visokošolskega središča, vezano tudi na mariborsko-ljubljansko rivalstvo, je bilo čutiti še desetletja pozneje. Leta 1991 jo je ubesedil Alojz Križman, rektor mariborske univerze, v intervjuju s pomenljivim naslovom »Ljubljanska univerza ima slabo vest«. Križman, ki je marca 1991 protestno odstopil, je opozoril na prevladujoč vpliv ljubljanske univerze pri pripravi novega zakona o visokem šolstvu, zaradi česar so se odnosi med obema univerza ponovno zaostri. Križman se je pritoževal, da ljubljanska univerza umika soglasje za že dogovorjene rešitve, minister pa naj bi popuščal ljubljanski univerzi. Po drugi strani pa se je na ljubljanski univerzi spet oblikovalo stališče, da oblast vnovič, podobno kot konec petdesetih let ob reformi visokega šolstva, izrablja mariborsko univerzo in njeno pripravljenost za upoštevanje vladnih stališč za pritisk na reformiranje ljubljanske univerze.³⁹¹

Za mariborskega rektorja je bila priprava reforme visokega šolstva dolgotrajen postopek, ki je ob zapletanju postal iracionalen in je imel negativen vpliv na

388 Gabrič, Univerza, str. 56.

389 Grafenauer, Življenje univerze, str. 148–149.

390 Prim. Požar in Ūrh, Dr. Alojz Križman, str. 26.

391 Ibidem.

mariborsko univerzo. Zanj je bilo nesmiselno, da se 20 do 30 sodelavcev univerze, ki so sodelovali pri reformi, dnevno vozi v Ljubljano. Postopek naj bi se izrodil v nekonstruktivno sestankovanje, ki je za povrhu potekalo v Ljubljani, v centru, kjer so o vsem odloča. Kot je povedal Križman: »[S]mo pa še toliko bolj jezni, ker so vse komisije v Ljubljani in za vsako stvar je treba v Ljubljano in to je zgubljen dan in dodatni stroški. /.../ Ljudje nočejo več hoditi na sestanke in pravijo, saj se ne moremo nič zmeniti.«³⁹²

Druga faza širitve mreže slovenskih visokošolskih središč je potekala v devetdesetih letih, po sprejemu Zakona o visokem šolstvu (december 1993) in posebej Nacionalnega raziskovalnega programa (januar 1995). Oba dokumenta sta slonela na izhodiščih razprav o razvoju slovenske znanosti, zapisanih v dolgoročni strategiji za obdobje 1985–2000 in srednjeročni strategiji 1985–1990. Posebej pomembni sta bili ugotovitvi o potrebi po modernizaciji in tekmovanju med raziskovalnimi timi, pri čemer je bilo mišljeno na ravni Jugoslavije.³⁹³

Za razliko od prejšnjih dokumentov, ki so govorili predvsem o internacionalizaciji slovenske znanosti kot kriteriju za znanstveno odličnost, je ta določal, da se vzpostavi več znanstvenoraziskovalnih središč, ki bodo med sabo tekmovala. Pri tem je bilo tekmovanje med raziskovalnimi timi seveda prvenstveno mišljeno na področju naravoslovja in tehnologije.³⁹⁴

Že ob sprejemu omenjenega paketa so bili ustanovljeni prvi visokošolski zavodi »po regionalnem ključu«, tovrstne težnje pa so se okrepile po sprejemu Zakona o skladnem regionalnem razvoju leta 1999, ki je predstavljal podlago za leta 2003 sprejeto strategijo o skladnem razvoju visokega šolstva na celotnem ozemlju Republike Slovenije. Državni zbor Republike Slovenije je v skladu z njo ustanovil kot javne zavode Univerzo na Primorskem in vrsto fakultet. Ustanovljeni so bili naslednji zavodi: Univerza na Primorskem v Kopru, Fakulteta za matematiko, naravoslovje in informacijske tehnologije v Kopru (članica Univerze na Primorskem), Fakulteta za naravoslovje in matematiko v Mariboru (članica Univerze v Mariboru), Fakulteta za turizem s sedežem v Brežicah (UM), Fakulteta za logistiko v Ljubljani (UM), Ustanovitev Medicinske Fakultete s sedežem v Mariboru (UM), Fakulteta za varnostne vede v Ljubljani (Univerza v Ljubljani), Fakulteta za energetiko v Brežicah (Univerza v Mariboru), Fakulteta za informacijske študije v Novem mestu (Univerza na Primorskem v Kopru).³⁹⁵

392 Ibidem.

393 Uradni list RS, št. 8/95.

394 Ibidem.

395 Elaborat za ustanovitev Univerze na Gorenjskem, dostopno na: http://www.lex-localis.info/files/d2c16e3c-7ad4-4563-bf33-ceb153c9c137/634521279420000000_14.%20Ustanovitev%20Univerze%20na%20Gorenjskem-%20elaborat.pdf, 17. 1. 2016.

Večje število novih samostojnih visokošolskih zavodov je nastalo po letu 2006, ko je prišlo do sprememb v financiranju visokošolskega sistema in znanstvenoraziskovalne dejavnosti. Vlada je bila takrat zelo naklonjena zasebni gospodarski pobudi in investicijam, pri čemer se je sklicevala na splošne evropske trende, denimo na Avstrijo.³⁹⁶ Njeno politiko je nadaljevala vlada z drugega političnega pola, ki je v nacionalnem programu *Drzna Slovenija. Slovenija: družba znanja – Nacionalni program visokega šolstva 2011–2020* nadaljevala s tem trendom deregulacije, diverzifikacije, fleksibilizacije.³⁹⁷

Kot je zapisano v resoluciji o nacionalnem programu visokega šolstva za obdobje 2007–2010, je namen odpiranja visokošolskega prostora možnost za nastanek ali prihod novih manjših kakovostnih zasebnih univerz predvsem iz Evropske unije. Povečanje števila visokošolskih zavodov naj bi povečalo konkurenco med študijskimi programi in s tem vplivalo na njihovo kakovost. V sklopu načrta gospodarskih in socialnih reform za povečanje blaginje Slovenije sta bila predvidena postopna širitev mreže visokošolskih zavodov in povečanje števila zasebnih državnih in zasebnih univerz na 7 do 10. Najprej naj bi se mreža razširila regionalno s podporo dejavnostim posameznih regij in tamkajšnjega gospodarstva. Povezovanje obstoječih izobraževalnih in razvojnih enot naj bi vodilo k ustanavljanju visokošolskih in inovacijskih središč v regiji, kar bi podpiralo lokalno gospodarstvo. Središča bi izvajala raziskovalno-razvojne projekte, ki lahko pripomorejo k razvoju tehnološke ravni in napredku regije. Regionalna visokošolska in inovacijska središča naj bi z organsko širitvijo visokošolskih središč, inovacijskimi centri, tehnološkimi inkubatorji in lokalnimi podružničnimi programi večjih univerz ter z ustanovitvijo oziroma širitvijo svoje dejavnosti v regionalna središča izkoristila gospodarsko zanimanje za potrebe po kadrih v pedagoškem in študijskem smislu (zmanjševanje števila študentov). Načrtovano je bilo, da se bodo iz teh središč razvile univerze, ki bi bile specializirane ter močno raziskovalno usmerjene, od katerih naj bi bila vsaj polovica zasebnih.³⁹⁸

In to je žarišče (medijskega) spora, ki spremlja regionalizacijo slovenske znanosti. Če omenim stališče Rastka Močnika, profesorja z ljubljanske univerze, je najvidnejši učinek visokošolske politike pospešeno množenje zavodov z majhnim številom študijskih programov. Po njegovem mnenju z novimi zavodi ne nastajajo ustrezna akademska okolja, kot to zagotavljajo pobudniki ustanovitve zavodov, v

396 Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva Republike Slovenije 2007–2010, dostopno na: <https://www.uni-lj.si/mma/20070118RNPVS/2013070110010162>, 15. 1. 2016.

397 Nacionalni program visokega šolstva 2011–2020 ter Raziskovalna in inovacijska strategija Slovenije 2011–2020, dostopno na: <http://www.drznaslovenija.mvzt.gov.si/>, 15. 1. 2016.

398 Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva Republike Slovenije 2007–2010, dostopno na: <https://www.uni-lj.si/mma/20070118RNPVS/2013070110010162>, 15. 1. 2016.

katerih bi lahko potekal dialog med različnimi teoretskimi paradigmi in novimi koncepti. Ne omogočajo ne teoretskih niti akademskih praks, ne vzpostavljajo pluralističnega teoretskega prostora, kjer bi se lahko kritično soočale različne teoretske problematike. Novi zavodi naj bi bili po njegovem mnenju »naprave za prenašanje teoretične učenosti, aparati za reprodukcijo znanja«. ³⁹⁹

Univerza v Novi Gorici je oktobra 2015 praznovala 20. obletnico ustanovitve oziroma ustanovitve njene predhodnice Fakultete za znanosti o okolju, sama univerza je bila ustanovljena marca 2006. ⁴⁰⁰ Zato smo se odločili, da v sklopu Tedna Univerze v Novi Gorici 2015 organiziramo mednarodni posvet o regionalnih vidikih. Univerza, ki je umeščena na zahodni rob slovenskega etničnega ozemlja in jo je soustanovila lokalna skupnost (danes sta ustanovitelja iz vrst lokalnih skupnosti Mestna občina Nova Gorica in Občina Ajdovščina), je primerna iztočnica za predstavitev regionalnih vidikov v slovenskem akademskem prostoru v obdobju zadnjih dvajsetih let, ko je prišlo do skokovite rasti števila visokošolskih zavodov, večinoma izven do takrat obstoječih univerzitetnih mest, Ljubljane in Maribora. Povezana je tudi z reformiranjem visokošolskega sistema, ključno pa je vprašanje izvajanje javne službe, tako glede oblike njenega financiranja (iz javnih sredstev) kot tudi jezika poučevanja.

Ustanovitev Fakultete za znanosti o okolju je povezana z reformo podiplomskega študija oziroma s poskusom ustanovitve tehniške fakultete ali univerze s strani Instituta Jožef Stefan. Obstaja zgodovina napetih odnosov med ljubljansko univerzo in raziskovalnimi inštituti pri izvajanju podiplomskega študija, predvsem pri sodelovanju raziskovalcev z inštitutov v študijskem procesu. Sodelovanje med fakultetami (ljublanske univerze) in raziskovalnimi inštituti je bilo sicer različno, vendar je mogoče podati splošno oceno, da so se raziskovalci z raziskovalnih inštitutov počutili odrinjene od pedagoškega procesa. ⁴⁰¹

V raziskovalnih inštitutih je bila na začetku devetdesetih let močno prisotna želja, da bi lahko inštituti izvajali podiplomski študij. Pri tem so se naslanjali na izvajanje podiplomskega študija na inštitutih SAZU v obdobju 1949–1956. ⁴⁰² Ljubljanska in mariborska univerza sta bili naklonjeni sodelovanju pod pogojem, da bi diplomu lahko podelila samo univerza ali fakulteta. Raziskovalni inštitut bi (p)ostal samo partner, v okviru katerega bi fizično potekalo raziskovalno delo,

³⁹⁹ Močnik, Konec univerze, str. 227–234.

⁴⁰⁰ Leban, 20. obletnica, str. 5–7.

⁴⁰¹ Požar in Urh, Dr. Alojz Križman, str. 26.

⁴⁰² Oset, Kemični inštitut, str. 201–204.

usposabljanje. Kljub uspehu univerzitetnega lobija ob sprejemanju visokošolskega zakona pa se inštitutski lobi z Institutom Jožefa Stefana na čelu ni dal. V Nacionalni raziskovalni program so kot rešitev za uspešno implementacijo strategije uspeli vključiti usposabljanje študentov na novoustanovljenih institucijah, tako visokih strokovnih šolah kot novih visokošolskih zavodih. S tem je bil prekoračen Rubikon.

Na IJS so želeli zasnovati mednarodno primerljiv podiplomski program, v katerega bi bili vključeni tuji študenti in ki bi se izvajal tudi s tujimi predavatelji. Velika ovira za realizacijo ideje je bilo določilo v visokošolskem zakonu – »Učni jezik je slovenski«. Zakon je določal, da je izvajanje visokošolskih programov v slovenščini, z določeni izjemami, bistven del za izvajanje javne službe ter s tem za upravičenost do javnih sredstev. Zakon je sicer restriktivno omogočal izvajanje delov programa v tujem jeziku, vendar pa je bila zakonska dikcija dvoumna (»deli študijskih programov«; »večje število študijskih programov«),⁴⁰³ kar je povzročalo mnogo slabe volje.

Na IJS so sprva razmišljali o ustanovitvi novega zavoda, tehniške univerze ali tehniške fakultete s sedežem v Ljubljani, na katerem bi se izvajali mednarodni primerljivi visokošolski programi na podiplomski stopnji. Zaradi nedorečenega statusa izvajanja javne službe, ki je omejevala izvajanje visokošolskih programov v tujem jeziku, in s tem povezanega financiranja programov, so na IJS iskali partnerja v lokalni skupnosti. Leta 1994 sprejeti Zakon o lokalni skupnosti, ki je določal njene pristojnosti na kulturnem in izobraževalnem področju, je napovedoval izgradnjo druge ravni lokalne skupnosti, regij, pokrajin, ki bodo prevzele naloge na kulturnem, izobraževalnem in še katerem področju.

Po mnenju rektorja Univerze v Novi Gorici Danila Zavrtnika so pokrajine lahko rešitev za slovensko visoko šolstvo predvsem na področju financiranja študijskih programov in nabora programov, ki jih lokalno okolje potrebuje. Visoko šolstvo je po njegovi oceni »draga zadeva, zato država želi pritegniti nove financerje, občine novih obveznosti ne zmorejo, zato bi bila ustanovitev pokrajin v tem oziru dobrodošla«.⁴⁰⁴

Predhodnica Univerze v Novi Gorici, Fakulteta za znanosti o okolju, je bila ustanovljena 24. septembra 1995 s soglasjem Sveta za visoko šolstvo Republike Slovenije. Fakulteta, prva mednarodna podiplomska šola v Sloveniji, ki sta jo ustanovila Mestna občina Nova Gorica in Institut Jožef Stefan, je pričela delovati v študijskem letu 1995/1996. Po ustanovitvi Laboratorija za astrofiziko osnovnih delcev v letu 1996, Visoke šole za znanosti o okolju in Visoke poslovno-tehniške šole v letu 1998 se je fakulteta preoblikovala v Politehniko.⁴⁰⁵

403 Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva Republike Slovenije 2007–2010, dostopno na: <https://www.uni-lj.si/mma/20070118RNPVS/2013070110010162>, 15. 1. 2016.

404 Pogovor Danilom Zavrtnikom, 13. januar 2016.

405 Jan et al., *Slovenistika*, str. 5–6, Leban, 20. obletnica, str. 5–7.

Ob nadaljnji institucionalni rasti in krepitvi notranje organiziranosti se je vodstvo Politehnike ob napovedani pripravi nacionalnega programa visokega šolstva, ki je želel ustvariti enoten visokošolski in raziskovalni prostor v Sloveniji ter spodbuditi visokošolske zavode pri sodelovanju z gospodarstvom v (lokalnem) okolju, odločilo za preoblikovanje v univerzo. Svet za visoko šolstvo Republike Slovenije je 17. marca 2006 ugodno rešil vlogo za spremembo statusa Politehnike v univerzo, s čimer je nastala prva slovenska zasebna univerza, Univerza v Novi Gorici.⁴⁰⁶

Vprašanje financiranja je konstanta reformnega diskurza v visokem šolstvu v Sloveniji v zadnjih sedmih desetletjih. Druga stalnica, ki pa je bolj latentno prisotna, je vprašanje miljeja, kritične mase in tradicije za uspešno delovanje visokošolskega zavoda. Izhaja iz zgodovinske izkušnje na začetku dobe moderne znanosti, da je (pred)pogoj za uspešno delovanje visokošolskega zavoda nujno kvalitetno in kulturno raznovrstno zunanje okolje. V današnjem času, informacijski dobi, je milje še vedno izjemno pomemben, vendar je mogoče pridobiti dobre sogovornike in sodelavce tudi iz vasi na drugem koncu planeta.

406 Ibidem.